

EMILIA MUSIAŁ

Relacje uczeń–nauczyciel kluczem do udanego nauczania

Student–teacher relationships key to successful teaching

Doktor, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej, Polska

Streszczenie

Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na rolę relacji między uczniami i nauczycielami, od których zależą nie tylko zainteresowania i zamiłowania uczniów do danego przedmiotu, ich wyniki i konkretne wiadomości, ale także to, jak będzie im się wiodło w życiu i jak rozwiną się jako ludzie. Dobre relacje między nauczycielami i uczniami są tajemnicą sukcesu udanego nauczania. Tylko gdy w relacjach panuje duch zachęty i współpracy, a ludzie wierzą w siebie i mogą rozwijać swoje potencjały, aktywowane zostają systemy motywacji, które odgrywają ogromną rolę w procesach uczenia się.

Dziś, gdy internet stał się ważną przestrzenią społeczną współczesnego ucznia, nie sposób pominąć i tego obszaru do budowania relacji otwierającego uczniom możliwość komunikacji nie tylko w sprawach dydaktycznych, ale i wychowawczych.

Jednak nie zapominajmy, że najwyższą wartość będą miały relacje tworzone dwuwymiarowo – poprzez regularne spotkania bezpośrednie i przez internet.

Słowa kluczowe: relacje interpersonalne, komunikacja, komunikacja zapośredniczona, autorytet nauczyciela, udane nauczanie.

Abstract

The objective is to draw attention to the role of the relationship between students and teachers, which depend not only the interest and passion to the students of the subject, their results and specific messages, but also, how will they fare in life and how to develop as people. Good relationship between teachers and students are the secret of the success of successful teaching. Only, when in relationship is the spirit of encouragement and cooperation, and people believe in themselves and they can develop their potentials are activated systems of motivation, which play a huge role in the process of learning.

Today, when the Internet has become an important social space of the modern student and not overlook this area to build relationships, opening the students the opportunity to communicate not only in teaching matters, but in educational.

However, the highest value will have a fabric structure always creates two-dimensional – by means of regular meetings and over the Internet.

Key words: interpersonal relationships, communication, communication through the computer, the authority of the teacher, successful teaching.

Wstęp

Celem współczesnej edukacji powinno być przygotowanie człowieka do życia, działania i współdziałania we współczesnym społeczeństwie i gospodarce. Kluczowe w tym procesie są dobre, konstruktywne – oparte na zrozumieniu i zaufaniu – relacje między uczniem i nauczycielem sprzyjające uczeniu się. To one motywują uczniów do zdobywania wiedzy i zachęcają do współpracy w działaniu.

W szkolnej klasie o jakości relacji międzyludzkich decyduje głównie nauczyciel i dlatego tak ważne są kompetencje w budowaniu relacji z uczniami typu podmiot–podmiot – relacji opartych na uznaniu równorzędnej godności dorosłego i dziecka. Tylko wtedy, gdy nauczyciele rozmawiają z uczniami i interesują się tym, czy zastosowane metody są dla nich odpowiednie – możliwe jest uwolnienie pełnego potencjału uczniów.

Zatem warto zastanowić się, jak ważny jest nauczyciel zapewniający swoim podopiecznym poczucie bycia zrozumianym i odpowiednio dbający o ich potrzeby – proponujący drogę, którą uczniowie uznają za atrakcyjną, stawiający na odkrycie w każdym uczniu pasji i rozbudzenie zainteresowań. Dziś już wiemy, że zachęty i inspiracje nauczycieli, którym uczniowie ufają i chętnie za nimi podążają, często wyzwalają motywację wewnętrzną i inicjują proces efektywnej nauki.

Istota relacji interpersonalnych w szkole

Człowiek od samego początku swojego istnienia odbiera informacje ze środowiska zarówno fizycznego, jak i społecznego. Mniej lub bardziej intencjonalnie funkcjonuje w różnych układach społecznych, wchodzi w różne relacje interpersonalne – rodzina, przyjaciele, miejsce pracy, szkoła. Z powyższego wynika, że niezbędnym warunkiem życia społecznego jest relacja rozumiana jako związek zachodzący między dwoma lub więcej podmiotami [Okoń 2004: 347].

Podstawą dobrej relacji jest skuteczna komunikacja. Nie jest więc przesadą stwierdzenie, że ważną częścią życia człowieka (kluczową umiejętnością), bez której nie może się obejść, jest komunikowanie ściśle przynależące do danej kultury. Jak pisze J. Fiske [2008: 16], „komunikacja jest centralną działalnością naszej kultury. Bez komunikacji każda kultura musi umrzeć”.

Za T. Pilchem [2003: 707] możemy przyjąć, iż komunikacja jest procesem „porozumiewania się ludzi, którego celem jest przekazywanie informacji lub zmiana zachowań osoby bądź grupy osób”. Ponadto interakcyjny charakter procesu komunikacji sprawia, że staje się ona istotnym elementem komunikacji społecznej będącej „procesem porozumiewania się jednostek, grup lub instytucji, polegającym na wymianie myśli, dzieleniu się wiedzą, ideami i informacjami” [Pilch 2003: 712].

Komunikacja jest procesem, który zachodzi nieustannie, bowiem przez cały czas swoją postawą ciała, mimiką, gestykulacją, no i wreszcie słowami przekazujemy określone informacje w formie sygnałów werbalnych i niewerbalnych.

Porozumiewamy się, aby zdobywać informacje, uczyć się, podtrzymywać więzi międzyludzkie oraz wpływać na innych i budować swój wizerunek w środowisku społecznym [Sobczyk 2008: 52].

Ważnym ogniwem w procesie uspołeczniania jednostki jest szkoła, której zadaniem oprócz przekazywania wiedzy jest utrwalanie określonych postaw i wartości. Stąd każdy nauczyciel, który naucza i wychowuje, musi przyswoić sobie odpowiednie kompetencje komunikacyjne. Winien nie tylko dysponować wiedzą na temat procesu komunikowania, ale także umiejętnością efektywnego nadawania i odbierania komunikatów. Komunikowanie w procesach edukacyjnych to przede wszystkim porozumiewanie się nauczyciela z uczniami, ale również z ich rodzicami, innymi nauczycielami i osobami w szkole [Strykowski, Strykowska, Pielachowski 2003: 28].

W procesie komunikacji można wyróżnić: nadawcę, odbiorcę i komunikat, który zawiera treść i określa charakter relacji między osobami porozumiewającymi się. Zatem istotne jest nie tylko to, co zostało zakomunikowane, ale także w jaki sposób zostało to uczynione. Efektem zaś dobrej komunikacji między nadawcą i odbiorcą jest kontakt. Nawiązanie bowiem dobrych relacji między uczniami i nauczycielami (wejście w jak najbliższy kontakt i współuczestnictwo w realizacji podjętych zadań) ułatwia zdobywanie wiedzy i sprawia, że uczniowie czują się w szkole dobrze. Tylko prawidłowa komunikacja pozwala osiągnąć wzajemne porozumienie, dzięki niej uczymy się wyrażać siebie, wywierać wpływ i rozwiązywać problemy. Wymiana informacji umożliwia rozwój, a jej brak skazuje na samotność i wyobcowanie.

Dziś istotnym elementem środowiska społecznego współczesnego człowieka staje się internet – najszybciej rozwijające się medium informacyjno-komunikacyjne ostatnich lat. Komunikacja drogą elektroniczną niejednokrotnie zastępuje bezpośrednie sposoby komunikowania się ze światem (mamy tu do czynienia z wieloma rodzajami komunikacji zapośredniczonej: jeden do jednego, jeden do wielu, wielu do wielu, tekstowa i obrazkowa, synchroniczna i asynchroniczna). Dlatego też we współczesnej edukacji kompetencje nauczyciela związane z komunikowaniem zapośredniczonym (w środowisku cyfrowym) stanowią ważny obszar jego przygotowania profesjonalnego. I chociaż pamiętając, że za rozwój relacji międzyludzkich odpowiadają neurony lustrzane, które kształtują się w przypadku kontaktów z innymi ludźmi w świecie realnym, to – jak zauważa J. Pyżalski – trudno jest jednoznacznie stwierdzić, że w każdych warunkach tego typu relacje są gorsze od spotkań twarzą w twarz.

Zachowania nauczyciela sprzyjające udanemu nauczaniu

Z badań neurobiologów wynika, że jakość relacji międzyludzkich ma wpływ na wszystko, co robimy. Potwierdzeniem tego są słowa niemieckiego neurobiologa, specjalisty w dziedzinie psychosomatyki, J. Bauera, który twierdzi, że

„pełny rozwój neurobiologicznego wyposażenia człowieka możliwy jest jedynie dzięki relacjom międzyludzkim” [Żylińska 2013: 124].

Dzisiaj potrzebujemy ludzi kreatywnych, krytycznych i odpowiedzialnych za siebie, dlatego tak ważne jest nawiązanie pozytywnych relacji nauczyciela z uczniami, które są podstawą efektywnej nauki – są tajemnicą sukcesu udanego nauczania. Jeśli uczeń czuje się akceptowany i ma świadomość, że jego problemy są zauważane i rozumiane, wtedy jego umysł otwiera się i istnieje możliwość pełnego wykorzystania potencjału, z jakim przyszedł do szkoły [Rasfeld, Breidenbach 2016: 120]. Ponadto jeśli może wybierać, czym będzie się zajmować (np. w ramach projektów), szukać odpowiedzi na samodzielnie postawione pytania albo współpracować z ekspertami spoza szkoły, wtedy może uczyć się wszystkimi zmysłami i w wielu miejscach.

Nauczyciel, który interesuje się tylko realizacją programu nauczania i postęпами uczniów w nauce, nie tworzy optymalnych warunków do efektywnej nauki. Zdecydowanie wszystkim przyniosłobyżytytek większe kompetencje nauczycieli w budowaniu relacji (czy to indywidualnie, czy w grupie), które zawierają umiejętność i chęć poważnego traktowania myśli i uczuć osoby, która stoi naprzeciwko [Juul 2014: 38]. Sprawą wielkiej wagi w relacjach z dziećmi jest nauczanie się języka osobistego, w którym mówi się o sobie, opisuje własny stosunek do różnych zdarzeń i wyraża własne preferencje, a nie ocenia czy diagnozuje innych.

Uczniowie potrzebują autorytetów, które są szczególnie skuteczne w formułowaniu lub zmianie postaw, a ma to przede wszystkim znaczenie w szkole, zwłaszcza w przypadku uczniów, których należy zachęcić do aktywnego i świadomego uczenia się. Ponadto mówiąc o autorytecie nauczyciela, nie sposób nie dostrzec tu wyraźnego wpływu nowych technologii i powszechnego dostępu do informacji. W tych nowych warunkach zmienia się rola pedagoga z mistrza na scenie dysponującego wiedzą na przewodnika (także tzw. cyfrowego, oferującego informacje i wsparcie uczniom chcącym pełniej korzystać z cyfrowych narzędzi i dzielić się swoją wiedzą w sieci), którego rolą jest wdrażanie wychowanków do krytycznego poszukiwania i selekcjonowania informacji – pokazanie, jak się uczyć. „Kluczowe staje się nabycie umiejętności krytycznego myślenia, skuteczności w wyszukiwaniu i doborze informacji, ocenie ich wiarygodności i wartości, a także włączenie ich w system własnych doświadczeń i wiedzy” [Łukasiewicz-Wieleba 2014: 135]. Dlatego współczesny nauczyciel oprócz przygotowania psychologiczno-pedagogicznego musi posiadać wiedzę i umiejętności z zakresu nowoczesnych technologii komunikacyjnych.

W tym kontekście ważne jest poznanie zachowań młodych ludzi w sieci, z których aż 91% codziennie korzysta z internetu, średnio poświęcając na surfowanie 2,5 godziny na dobę i w większości (98%) poszukując tam informacji. Co więcej, 6 na 10 nastolatków deklaruje, że sieć jest dla nich głównym źródłem informacji potrzebnych do szkoły, a nauka bez dostępu do sieci dla 72% z nich byłaby o wiele trudniejsza, a dla 65% – o wiele nudniejsza.

W związku z tym warto zastanowić się, czy nauczyciele potrafią efektywnie korzystać z zasobów internetu na lekcjach i poza nimi, i czy nadążają za potrzebami młodzieży w zakresie nowych sposobów komunikowania się w cyfrowym świecie. Z badań wynika, że nauczycielom komputery i internet wcale nie przeszkadzają w nauce – większość nauczycieli widzi w nowych technologiach szansę na wzbogacenie wiedzy uczniów. I chociaż większość nauczycieli (ponad 80%) często lub codziennie wyszukuje materiały dydaktyczne w sieci, to ponad 64% bardzo rzadko lub wcale przesyła swoim uczniom różne materiały dydaktyczne [Polak 2013].

Dla młodych ludzi internet to także przestrzeń, w której podtrzymują znajomości i komunikują się. Konto na Facebooku ma 88% młodych ludzi, a 62% codziennie się tam loguje po to, żeby sprawdzić swój profil, polajkować aktywności innych, skomentować wpisy i podzielić się linkami. Tymczasem nauczyciele zupełnie nie dostrzegają potencjału społecznościowego i komunikacyjnego sieci. Nie przesyłają materiałów dydaktycznych przez internet ani nie korzystają z mediów społecznościowych do kontaktu z uczniami i ich rodzicami, a co więcej – rzadko kiedy tworzą własne społeczności internetowe, aby siebie wzajemnie wspierać i rozwijać [Polak 2013].

Ponadto z badań J. Pyżalskiego wynika, że w sieci tylko 8% młodych ludzi w wieku szkolnym prowadziło rozmowy z wychowawcą o sprawach osobistych, choć zdecydowanie lubią komunikować się z nauczycielami przez internet. Dla nich jest to wartościowa forma kontaktu – jak przyznają: „w Internecie powstaje relacja człowiek–człowiek, a nie nauczyciel–uczeń” [Polak 2015].

Trzeba zauważyć, że w sytuacji, gdy prawie każdy uczeń dysponuje własnym telefonem, ma w domu komputer z dostępem do internetu, a standardem stało się porozumiewanie się i wymiana informacji z użyciem poczty elektronicznej czy komunikatorów internetowych, posiadanie przez nauczycieli kompetencji w zakresie nowoczesnych technologii może znacznie ułatwić komunikację z uczniami. Zapewnienie wielu możliwości kontaktu z cyfrowymi narzędziami i dostarczenie młodym ludziom bodźców i inspiracji ze strony cyfrowych przewodników to wielkie wyzwania, które stoją przed współczesnym nauczycielem. Ponadto uświadomienie uczniom ograniczeń związanych z korzystaniem z internetu może służyć budowaniu własnego autorytetu przez nauczyciela – realizowaniu przywódczej roli w klasie z jednej strony i stawianiu się partnerem w procesie uczenia się oraz źródłem inspiracji do pogłębiania umiejętności z drugiej strony.

Wnioski

Nasze mózgi są w naturalny sposób nastawione na dobre relacje i kontakty z innymi ludźmi. Wszystko bowiem, czego doświadczamy w relacjach z innymi ludźmi, „mózg przetwarza w sygnały biologiczne, które wpływają na fizjologię i sprawność fizyczną ciała oraz determinują nasze zachowania” [Bauer 2015:

16–17]. Jeśli relacje międzyludzkie są dobre – tzn. rozumiem innych i jestem rozumiany – znacznie wzrasta efektywność nauczania oraz wewnętrzna motywacja, bez której nabywanie wiedzy przez człowieka nie byłoby możliwe [Sikorski 2015: 49].

Nie zapominajmy, że młodzi ludzie chcą pełniej korzystać z cyfrowych narzędzi i dzielić się swoją wiedzą w sieci. Najpierw jednak muszą zdobyć odpowiednie umiejętności, które nabędą pod czujnym okiem „cyfrowych przewodników” – nauczycieli potrafiących wykorzystać twórczy potencjał nowych technologii, a przede wszystkim umożliwiających nowe, aktywne formy pracy także pozalekcyjnej.

Internet to dziesiątki doskonałych narzędzi do tworzenia wartościowych zasobów, a przecież tworząc, uczymy się znacznie więcej, niż tylko biernie korzystając z dostępnych w sieci treści. Takie twórcze korzystanie z sieci przekłada się zdecydowanie na wartości i budowę rzeczywistych relacji (choćby poprzez współpracę w grupie).

Literatura

- Bauer J. (2015), *Co z tą szkołą? Siedem perspektyw dla uczniów, nauczycieli i rodziców*, Słupsk.
- Fiske J. (2008), *Wprowadzenie do badań nad komunikowaniem*, Wrocław.
- Juul J. (2014), *Kryzys szkoły. Co możemy zrobić dla uczniów, nauczycieli i rodziców?*, Podkowa Leśna.
- Łukasiewicz-Wieleba J. (2014) *Autorytet nauczyciel* [w:] S. Kuruliszwili (red.), *Technologie informacyjne a zmiany współczesnej edukacji*, Kraków.
- Okoń W. (2004), *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa.
- Polak M. (2013), *Kompetencje cyfrowe uczniów i nauczycieli*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/badania/2481-kompetencje-cyfrowe-uczniow-i-nauczycieli> (1.05.2016).
- Polak M. (2015) *Co internet zrobił z relacjami, a co jeszcze zrobi?*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/badania/3239-co-internet-zrobil-z-relacjami-a-co-jeszcze-zrobi> (10.05.2016).
- Polak M. (2016), *Najważniejsze w szkole są relacje*, <http://edunews.pl/system-edukacji/nauczyciele/3363-najwazniejsze-w-szkole-sa-relacje> (12.04.2016).
- Rasfeld M., Breidenbach S. (2015), *Budząca się szkoła*, Słupsk.
- Sikorski W. (red.) (2015), *Neuroedukacja. Jak wykorzystać potencjał mózgu w procesie uczenia się*, Słupsk.
- Sobczyk D. (2008), *Sposoby porozumiewania się w Internecie* [w:] M. Wawrzak-Chodaczek (red.), *Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym*, Toruń.
- Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J. (2003), *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Poznań.
- Żylińska M. (2013), *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń.